

Мозгунов Володимир Володимирович,
доцент кафедри мовної підготовки
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ВИМОГИ ДО РІВНЯ ВОЛОДІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В АСПЕКТІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Війна України за незалежність, що триває вже понад 10 років, зумовила тектонічні зсуви не тільки у свідомості українців, формуванні власної ідентичності, а й у структурі українського соціуму. Активна еміграція початку війни у 2014 році із навалою агресора у 2022 тільки посилилася. За різними оцінками у 2022-2023 рр. з країни виїхало близько 7 млн осіб [див.: 1]. Водночас станом на 30 вересня 2022 року в країні зареєстровано понад 300 тис. мігрантів, зокрема майже 190 тис. – іноземці та особи без громадянства [1, с. 5]. Плани з повоєнного відновлення України вказують на потребу у широкому залученні трудових мігрантів, зокрема з країн Азії, Африки та Близького Сходу. Ефективність та тривалість їх перебування на території нашої країни потребуватиме системних заходів адаптації та інтеграції за стандартами ЄС. До таких заходів, насамперед, відносять вивчення мови країни перебування, основ культури та законодавства. Беручи до уваги, що частина із цих мігрантів захоче залишитися на довший час і прагнути набути громадянство України, уже зараз варто подбати не тільки про організацію курсів із вивчення української мови як іноземної, а й про створення прозорих і науково обґрунтованих механізмів визначення рівня володіння українською мовою як іноземною, а для набуття громадянства – знань з історії України та її Конституції.

Досить тривалий час ми мали ситуацію, коли іноземці чи особи без громадянства, які прагнули набути громадянства України, повинні були засвідчити «відповідний» рівень володіння українською мовою, але жодними документами не було визначено, який саме рівень можна вважати відповідним і хто може встановлювати цю відповідність. Практика засвідчувала факти, коли «довідки про відповідність» видавали заклади середньої освіти, університетські кафедри, і навіть працівники Державної міграційної служби проводили тестування з української мови. Тільки 2019 року законодавчо було врегульовано питання: хто визначає рівень володіння українською мовою, достатній для набуття громадянства; хто і як проводить перевірку рівня володіння українською мовою для набуття громадянства [див.: 2]. Реалізація цих норм настала 2021 року, коли Національна комісія зі стандартів державної мови впровадила систему відповідних іспитів [див.: 3] і визначила, що достатнім для набуття громадянства є рівень B 1+ за шкалою рекомендацій Ради Європи з мовної освіти (CEFR) [див.: 4]. За офіційною інформацією у період 2021 – 2024 рр. 1991 особа отримала сертифікат про рівень володіння державною мовою, достатній для набуття громадянства (2021 – 406 ос., 2022 – 745 ос., 2023 – 722 ос., 2024 – 118 ос.) [див.: 5].

2022 року громадяни України звернулися до Президента із ініціативою запровадити іспити з історії України та основ Конституції для охочих набути громадянство нашої держави. Із 2023 року встановлено норму про складання іспитів з історії України та основ Конституції України як передумову набуття громадянства [див.: 6]. Кабінет Міністрів України повинен був визначити порядок складання таких іспитів. Підготовка відповідних документів потребувала проведення фахових консультацій із залученням правників, істориків і філологів. Оскільки стратегія організації таких іспитів передбачала їх проведення у формі тестування, то до цього варто було залучити

й фахівців-тестологів. Окрема постанова уряду визначила порядок і дозволила проводити іспити з історії та основ Конституції [див.: 7]. Для осіб, що хочуть скласти відповідні іспити, було підготовлено низку матеріалів – програми, посібники тощо [див.: 8]. Відповідний державний сайт України адмініструє державна установа «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти», визначена як уповноважена організувати та проводити іспити з основ Конституції України та історії України. На цьому сайті зазначено: «Іспити проводяться із дотриманням таких принципів: забезпечення рівного доступу; політичної неупередженості; законності; недискримінації; прозорості; добросовісності; надійності та відповідності методів складання іспитів» [див.: 9]. Попри те, що маємо низку застережень до відповідності наведеної у цитаті конструкції нормам української мови, тут хочемо зосередити увагу тільки на «надійності та відповідності методів складання іспитів».

1. У жодному чинному станом на зараз нормативному акті не встановлено послідовність складання трьох іспитів: на рівень володіння українською мовою, з основ Конституції України, з історії України. Таким чином, особи, що хочуть скласти іспити, можуть це робити у довільній послідовності. Це суперечить здоровій логіці. Адже якщо певна особа не має достатнього рівня володіння мовою, то як вона буде спроможна зрозуміти, осмислити поставлені запитання на іспитах з історії та основ Конституції, дати відповіді на ці запитання? З іншого боку, якщо така особа успішно склала іспит з основ Конституції чи з історії, то чи варто взагалі перевіряти її рівень володіння українською мовою?

2. Навіть поверховий аналіз способів формулювання питань у тестових завданнях з основ Конституції України та історії України, а також варіантів відповідей на ці питання, дає підстави говорити, що їх здатні зрозуміти і осмислено відповісти на них особи, що мають набагато вищий рівень володіння

українською мовою, ніж той, що визначений Національною комісією зі стандартів державної мови [див.: 4].

Інформація, вміщена на державному сайті [див.: 9], дає підстави говорити: до 80 % осіб, що успішно склали іспити з основ Конституції України та історії України, є за походженням слов'янами або їх першою мовою є мова слов'янська. Таким особам легше засвоювати українську мову на рівні розуміння. Зовсім по-іншому складається ситуація з тими, хто є носієм мови, що має абсолютно іншу, скажімо, граматичну систему.

Чи застосування таких методів та прийомів у формулюванні питань, ігнорування певних основ і принципів інтеграції іноземців чи осіб без громадянства не призводить до порушення принципів «забезпечення рівного доступу», «недискримінації», є, на нашу думку, питаннями риторичними.

Список використаних джерел

1. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналітична доповідь / [В. Потапенко, А. Головка, О. Васевський та ін.]; за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023_01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII: станом на 12 вересня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

3. Про затвердження Порядку проведення іспитів на рівень володіння державною мовою: Постанова Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 409: станом на 04.11.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

4. Про затвердження класифікації рівнів володіння державною мовою та вимог до них: Рішення Національної комісії

зі стандартів державної мови від 24.06.2021 р. № 31, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 16.07.2021 за N 924/36546 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re36546?an=1> (дата звернення: 04.11.2025).

5. Звіт про діяльність Національної комісії зі стандартів державної мови у 2024 році. URL: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/public/public_2025/%202024.pdf (дата звернення: 13.11.2025).

6. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III: станом на 05 серпня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

7. Деякі питання забезпечення складання іспитів з основ Конституції України, історії України: Постанова Каб. Міністрів України від 30.05.2024 р. № 620: станом на 01 червня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/620-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

8. Про затвердження програм іспитів з основ Конституції України, історії України для іноземців, осіб без громадянства, які мають намір бути прийнятими до громадянства України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2024 р. № 1417 URL: https://citizenship.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/nakaz_mon_1417_2024.10.02-zatverdzeni-programy.pdf (дата звернення: 04.11.2025).

9. Іспити на громадянство України. Державні сайти України. URL: <https://citizenship.gov.ua/>